

QOBILYATLARNI ERTA ANIQLASH VA RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK JIHALARI

Norboyeva Sarvinoz
Ulug'murodova Madina
23-PSD-03 guruhi
Xudoyberdiyeva Sevara
Ilmiy rahbar

Annotatsiya: *Mazkur maqolada qobiliyatlarni erta aniqlash va rivojlantirishning psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Qobiliyat tushunchasi, uning shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar keng yoritilgan. Bolalarning qobiliyatlarini aniqlash usullari, jumladan, psixologik testlar, kuzatuv va individual yondashuv kabi metodlarga alohida e'tibor qaratilgan.*

Kalit so'zlar: *qobiliyat, ijodiy qobiliyat, ijodiy fikr, test va diagnostika, ijodiy mashg'ulotlar, muammoli vazifalar.*

Qobiliyat — bu shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishga imkon beradigan individual psixologik xususiyatlarining majmui. Qobiliyat insonning tug'ma imkoniyatlari va hayotiy tajribasi asosida shakllanadi va rivojlanadi. Qobiliyat har bir insonga xos bo'lib, uni boshqalardan ajratib turadi. U tug'ma imkoniyatlar asosida rivojlanadi, ammo uni rivojlantirish uchun muhit va sharoit zarur. Qobiliyat insonning biror maqsadga erishish yoki biror faoliyatni bajarishdagi muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir qiladi. Aksariyat ilmiy manbalarda mohirlik bilan qobiliyat aynanlashtiriladi. Qobiliyat inson tomonidan ko'nikma va malakalarning egallanishi jarayonida takomillashib boradi. Har qanday qobiliyat turi shaxsga tegishli murakkab psixologik tushunchadan tashkil topgan bo'lib, u faoliyatning talablariga mutanosib xususiyatlar tizimini o'z ichiga oladi. Shuning uchun qobiliyat deganda birorta xususiyatning o'zini emas, balki shaxs faoliyatining talablariga javob bera oladigan va shu faoliyatda yuqori ko'rsatkichlarga erishishni ta'minlashga imkoniyat beradigan xususiyatlar sintezini tushunmoq lozim. Ijodiy shaxsni shakllantirish hozirgi bosqichda pedagogik nazariya va amaliyotning muhim vazifalaridan biridir. Uning rivojlanishi maktabgacha yoshdan samaraliroq boshlanadi. V.A. aytganidek Suxomlinskiy: "Bolalarning qobiliyatlari va iste'dodlarining kelib chiqishi. Tasavvur bilan aytganda, eng nozik iplar barmoqlardan chiqadi - ijodiy fikr manbai bo'lgan oqimlar. Boshqacha qilib aytganda, bolaning qo'lida qanchalik mahoratli bo'lsa, bola shunchalik aqlli bo'ladi." Ko'p o'qituvchilarning fikriga ko'ra, barcha bolalar qobiliyatli. Shu sababli, vaqt o'tishi bilan bu qobiliyatlarni sezish, his qilish va bolalarga ularni amalda, haqiqiy hayotda namoyish etish imkoniyatini berish uchun imkon qadar tezroq harakat qilish kerak.

Ijodiy qobiliyatlar muhim, shuning uchun ularni erta bolalikdan shakllantirish lozim. Ko'pincha ota-onalar bolaning aql-zakovati, mantiqiyligi va xotirasini rivojlantirishga ustunlik berishadi, lekin ijodkorlik haqida unutilmaydi. Bu katta xato. Ijodiy va mantiqiy

fikrlash bir-biriga qarama-qarshi emas, balki bir-birini to'ldiradi. Bunday bilimlar bolaga murakkab ta'sir ko'rsatadi. Ular kuzatish, tasavvur, fikrlash, xotira, hissiy intellektni rivojlantirishga hissa qo'shadilar. Agar siz ijodkorlikni qo'llasangiz, maktabda o'qish jarayoni ancha samarali bo'ladi. Shuning uchun ijodiy rivojlanish intellektual va jismoniydan kam emas.

Ko'pincha, ko'plab ota-onalar farzandini ijodiy shaxs sifatida ko'rishni orzu qiladilar, lekin shu bilan birga ular o'zlari ham hech narsani o'zgartirishga intilmaydilar. Va agar ota-onalar ma'lum ijodiy qobiliyatlarga ega bo'lsa, unda bu juda zo'r - siz ajoyib oilaviy ijodiy tandemni olishingiz mumkin. Xo'sh, agar taqdirning irodasiga ko'ra, ijodkorlik sizning kuchingizdan uzoqda bo'lsa, unda bu muhim emas va bu holatda xafa bo'lmaslik kerak. Siz hali ham sevimli bolangizga yordam berishingiz mumkin. Asosiysi, bu masala bo'yicha katta istak va tegishli bilimga ega bo'lish. Kichkina ixtirochining mutlaqo beg'ubor fantaziyalarini ibtidoiy narsa sifatida qabul qilmang, bolaning har qanday fantaziyasi ijodkorlikning yashirin donasi ekanligini unutmang. Shuningdek, bolalar ertaklariga kulmaslik kerak. Chunki ijodkor bola oddiy narsalarni boshqa tomondan ko'ra oladi. Xafa bo'lmang va agar u rasmda aytaylik, baliq ko'rinib turganini aytsa, uni qoralashga va jazolashga urinmaslik lozim: choynak, stol emas, balki sakkizoyoq va hokazo. Inson qobiliyatlari muammosi har doim odamlarda katta qiziqish uyg'otgan. Holbuki, ilgari jamiyatda kishilar ijodini o'zlashtirishga alohida ehtiyoj bo'lmagan. Iste'dodlar o'z-o'zidan paydo bo'lib, o'z-o'zidan adabiyot va san'at durdonalarini yaratdi: ular ilmiy kashfiyotlar qildilar, ixtiro qildilar va shu bilan rivojlanayotgan insoniyat madaniyatining ehtiyojlarini qondirdilar. Bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish usullari: Bolalarda ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishiga bolalar bog'chasida yetarlicha e'tibor beriladigan bolalar faoliyatining turli turlari ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ammo agar sizning chaqalog'ingiz ushbu muassasaga bormasa, bu ham muammo emas. Buni uyda ham o'zingiz qilishingiz mumkin. Va bu umuman qiyin emas, aksincha, bu juda hayajonli va qiziqarli hisoblanadi. Haqiqatan ham ijodkorlik nima? Insoniy qobiliyatlar - bu shaxs sifatining individual xususiyatlari bo'lib, u turli ijodiy faoliyatni amalga oshirish muvaffaqiyatini belgilaydi. Ijodkorlik elementi inson faoliyatining har qanday turida bo'lishi mumkinligi sababli, nafaqat badiiy ijod, balki texnik ijodkorlik, matematik ijodkorlik va hokazolar haqida ham gapirish o'rinli bo'ladi. "Maktabgacha ta'lim kontseptsiyasi" ta'kidlaydiki, shaxsiy madaniyatning asosini shakllantirishda tasavvur va unga asoslangan ijodkorlik, mustaqil harakat qilish qobiliyati ko'rinishidagi o'zboshimchalik, bolaning dunyoda faol harakat qilish zarurati kabi asosiy shakllantiruvchi shaxslar hisoblanadi, tug'iladi va rivojlanadi.

Qobiliyatlarni rivojlantirish usullari qobiliyatlarning aniqlanishi va samarali rivojlanishini ta'minlash uchun qo'llaniladigan psixologik, pedagogik va amaliy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Quyida asosiy usullar keltirilgan:

1. Erta yoshdan aniqlash va rag'batlantirish

Kuzatish: Bola yoki shaxsning qiziqishlari, xulq-atvori va faoliyatlaridagi o'ziga xosliklarni aniqlash.

Test va diagnostika: Psixologik testlar va mashg'ulotlar orqali qobiliyatlarni baholash (masalan, iqtidorga oid testlar).

Qiziqishni qo'llab-quvvatlash: Bolaning tabiiy qobiliyatiga mos faoliyatlar va sharoit yaratish.

2. Ijodiy faoliyatni rivojlantirish

Ijodiy mashg'ulotlar: Chizish, yozish, qo'shiq aytish, konstruktor o'yinlari kabi ijodiy ishlarga jalb qilish.

Muammoli vazifalar: Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun murakkab va qiziqarli vazifalarni topshirish. Ijodiy erkinlik: Mustaqil ijod qilish uchun sharoit yaratish va cheklovlarni kamaytirish.

3. O'yin va faol metodlar

Didaktik o'yinlar: Mantiqiy, strategik va qiziqarli o'yinlar orqali aqliy qobiliyatlarni shakllantirish.

Rolli o'yinlar: Ijtimoiy qobiliyatlar, muloqot ko'nikmalari va yetakchilik xususiyatlarini rivojlantirish.

Sport va jismoniy mashqlar: Tanadagi muvofiqlik va motorik qobiliyatlarni oshirish.

4. Muayyan qobiliyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan treninglar

Mantiqiy fikrlash treninglari: Muammoni tahlil qilish va yechim topish qobiliyatini oshirish.

Emotsional intellekt treninglari: O'zini anglash, boshqalarni tushunish va munosabatlarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Tezkor o'qish va xotira mashqlari: Aqliy qobiliyatlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanuvchi bolalar uchun Bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish dasturini yaratishning eng yaxshi usuli. Dasturda rivojlanishning barcha usullari - vizual, og'zaki va amaliy bo'lishi kerak. Vizual usullar har qanday suratlarni ko'rish, chizilgan yoki haqiqiy ko'rishni o'z ichiga oladi. Masalan, bulutlarni o'rganayotganda, ular nimaga o'xshashligini aniqlang. Og'zaki usullarga aloqa, hikoyalar, suhbatlarning turli shakllari kiradi. Misol uchun, ertaklarning birgalikdagi tarkibi, o'z navbatida, bir uchastka bo'yicha hukmni o'ylaydi. Amaliy usullar o'yinlarni, turli modellarni yaratish va ulardan foydalanishni va rivojlanish mashqlarini bajarishni o'z ichiga oladi. Barcha usullarni birlashtirib, siz o'zingizning intellektual qobiliyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan bolaning keng qamrovli rivojlanishiga erishishingiz mumkin.

Bolalar ijodiy qobiliyatini rivojlantirish uchun asos - bu birinchi navbatda erkinlikdir. Ota-onalar bolani majburlash va majburlamasliklari kerak. Bu borada muvaffaqiyatga erishish uchun sabr-toqat va muayyan taktika talab etiladi – ota ona bolaning fikrini tinglashi, har qanday ijodiy faoliyatga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirishi kerak.

Ushbu mulohazalardan ko'rinib turibdiki, bolalarda ijodiy qobiliyatlarini shakllanishi ularda majburiyat va javobgarlik hissining tarkib topishi bilan bog'liqdir. Ularda ana shunday sifat va kechinmalar to'la shakllangan bo'lsa, bilimlarni egallash yoki barkamollik uchun hech narsa to'siq bo'la olmaydi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, qobiliyatlarni erta aniqlash va rivojlantirish shaxsning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy muvaffaqiyatlarini belgilovchi omil bo'lib, bu jarayonda mutaxassislarning ilmiy yondashuvi va ota-onalarning faol ishtiroki hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Qobiliyatlarni erta bosqichda qo'llab-quvvatlash nafaqat individual rivojlanishga, balki jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishga ham xizmat qiladi. Shaxsning qobiliyatini rivojlantirishda ijtimoiy muhit, motivatsiya va emotsional barqarorlik ham muhim omillardan biri hisoblanadi. Stress va bosim kabi salbiy ta'sirlarni kamaytirish qobiliyatlarning samarali rivojlanishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Belova E. S. P. Torrens testidan foydalangan holda maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy salohiyatini aniqlash // Psixologik diagnostika. 2004. No 1. S. 21-40.
2. Boy V., V. Nyukalov. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish (bolalar bog'chasida TRIZ), 2008. 17-19-betlar
3. Venger N.Yu. Ijodkorlikni rivojlantirish yo'li. - maktabgacha ta'lim. -1982 #11. 32-38-betlar.
4. Kamolova, S. (2022). ЎҚИТУВЧИ ПЕДАГОГИК ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 2(5). извлечено от <https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5114>
5. Shirin Kamolova, РАСШИРЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАУЧНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ СТУДЕНТОВ , Журнал Педагогика и психологии в современном образовании: № 1 (2020): Journal of Pedagogy and psychology in modern education